

привітний лужок, з ранньої весни аж до пізньої осені закосичений (СІ, 52); *земля дихне в самісіньку душу, до себе покличе* (СІ, 375); *дерева дрімали проти ласкавого сонця* (МІ, 112).

Ідилічному мовообразу природи протиставлена словесна картина занедбаного периферійного висілка: *ставало тісно, його захмеліла душа прагнула волі та простору, він вихоплювався на вулиці зачасного, завмерлого у страсі містечка, ...неохоче входив у пошарпані свої береги, похмуро стрічав буденний світанок. Волікся в закіптюжені корпуси .. зашивався після роботи в землянки й халупи та й падав, підкошений втомою, в смердючі постелі — виселок стогнав, скреготав, лаявся навіть у сні, метався й чухмарився люто* (МІ, 5).

Словесна мозаїка оповіді А. Дімарова глибоко індивідуалізована, вона по-своєму вигранює мовну картину світу українського народу.

Тамара Шульга

МОВНА ЕСТЕТИКА СІЛЬСЬКОГО ПОВСЯКДЕННЯ У ПОВІСТІ А. ДІМАРОВА «МАЖОРИХА»

Людина, її характер, світовідчуття, переживання, взаємини — центральні проблеми прози Анатолія Дімарова, це його, за словами М. Слабошпицького, «лукаво примружений погляд на світ». І ця людина — не абстрактна, вона означена конкретними часо-просторовими обставинами — війна, повоєнні роки минулого століття, коли «люди потроху сп'ялися на ноги та захизувалися на свята в празниковому». З цим пов'язана мовна естетика повісті «Мажориха».

Прізвисько *Мажориха* у повісті не розтлумачено, лише повністю осягнувши текст, розкодуємо його внутрішню форму — «бадьорий, радісний характер» (ВТССУМ, 503). Адже в центрі оповіді — працюовита, метка, прудка, витривала,

згорьована жінка Мажориха, життя якої — напружена робота, що її тягне аж через силу, але не скаржиться, не нарікає ні на людей, ні на Бога: *Не скаржилась на свою нележку таку долю, що б там не сталося. І терпіти не могла, коли хтось починав нарікати на життя: — І стогнуть, і стогнуть, аж слухати бридко!*

Наскрізними в цій сільській історії є переплетені словообрази *робота/праця* й *втома*. Робота — це і є повсякденне існування жінки, яка береться за все, що потребує людських (і чоловічих, і жіночих) рук у воєнному та повоєнному, і взагалі — позачасовому, селі: — *Хай погода, — відповідь Мажориха якомось аж зніяковіло. — Осьо качат погодую та винесу підсвинкові: він мене в кофті оцій побачить, та ще вдавиться; Мажориха сапала й сапала, не розгинаючись, бо мала встигнути, мала переробити все, поки поле покличе; До півночі встигала повсюди: і біля печі, й коло худоби, та ще й пройтися сапкою, щоб бур'яну не було, бо що ж тоді їсти, коли прийде зима та запитає, що ви робили влітку?* Таку працюовитість передає оповідач і через народнорозмовні фразеологізми: *Коли грошей катма, тоді спиною тільки й розплачуватись. Мажориха спини власної не жаліла. Валила на неї, скільки могла, та ще й зверху тричі стільки ж. Не трісне, не з дерева!; І, досі не ледача, стала до роботи аж люта...; Натомлювала-ся так, що ледь доповзала потім додому, а вдома ж і корова не доєна, і свиня не годована, і кури розбрелися по городах чужих, і в печі не топлено, і їсти не зварено, і Галя, єдина дитина, так і заснула, голодна, не діждавишись матері: скулилося, мов те собача, біля порога. У цій же мовно-естетичній площині вибудовуються й плани героїні: **Зварю сун, а завтра вже борці стеліпаю. Та зозулясту заріжу:** як не жалко, а треба **підгодувати Оникія**» .. і з худобою **впоратись**... «Не забути на лужкові теля добре **припнути**. Щоб не одірвалося та в город чужий не забрело» .. і птиці щось **кинути**... **Це ж і їсти на весь день наварити**... Через те й зауважує оповідач: *Недарма ж на селі кажуть не «вмер», а — «спочив»...**

Таке активне повсякдення Мажорихи — це й вияв її поспішливого характеру, манери робити все швидко, тому не випадково оповідач на самому початку твору метафорично

зауважує: *Наче спіткнулася — вмерла*. Ці риси в її поведінці підкреслюють і дієслова відповідної семантики (*Я лежав і уявляв собі Мажориху, — як вона завжди йшла, мов аж кваплячись, наче на неї чекала й не знати яка нагальна робота; — Ото не ходю, тіки бігаю, — сміючись із самої себе, не раз казала вона; І заспала Мажориха: підхопилася, а світло вже ллється у вікна*), прислівники (*І відставивши косу, притьмом бралася Мажориха, за домашню роботу; Думки в голові ще ворухуться мляво, а Мажориха вже по хаті — дзигую; Подоїла, вигнала в череду, попоралася в дворі, нашвидкоруч в печі стеліпала*), фразеологічні звороти: *Схопилась наче ошпарена, заметалась по хаті; Мати з ранку до вечора пропадає в колгоспі, а прибіжить, то вдома не знає, за що наперед хапатися*.

Ще одна риса характеру Мажорихи — наполегливість. Але вона виявляється не в прагненні будь-що домогтися свого, а знову в роботі, у діях, у намаганні доробити, дотягти справи хоч понад силу. Так вона поєднує роботу в колгоспі й удома, так привозить каліку-чоловіка додому спочатку живого (*Піт заливає Мажориху, очі сіль роз'їдає, кров гаряча рве жили, а вона знай іде та йде, наперед нахилившись: ніхто їй не убавить оті кілометри, що до Rogozivki, — сама мусить пройти. .. А Мажорисі що, Мажориха витягне: цупить, аж спина тріщить*), а потім мертвого (*А вже у Лубнах зайшла Мажориха до знайомої жінки: просити візок. І та, спасибі їй, не відмовила, ще й допомогла прив'язати труну, щоб не звалилася, й Мажориха, впрягшись, одразу й рушила. .. Пила, мов коняка, пила, аж стогнала*). У таких описах постає гіперболізований мовообраз сильної сільської жінки. І це не випадково, адже саме такі жінки, за їхніми ж словами, *війну годували: Та горить не горить, а треба йти: війну годувати. Бо як не посієм, не зоримо, то що вона їстиме?*

Війна — також наскрізний словообраз повісті. Це насамперед часове тло оповіді про буденність села середини ХХ століття. Для сучасного покоління цікаве таке міркування оповідача: *І багато років по тому з каяттям пригадувала Мажориха, що вона не дуже й плакала, проводжаючи чоловіка до війська: в ті перші дні багатьма війна сприймалася, як щось не дуже реальне, щось дуже далеке. То їй здавалося не одному, а особливо*

молодшим, що люди не воювати збиралися, де і кров, і вбиті, й поранені, а на якісь громадські роботи, — мостити шлях чи насипати греблю для ставу.

Війна увійшла у світовідчуття Мажорихи, стала частиною її буденного ритму життя — напівголодного й тривожного: вона вже звикла до того, що живе, як то кажуть, упроголодь; в Мажорихи ж теліпався хліба окраєць та п'ять пісних картоплин, бо зима поїла все.

Воєнне лихоліття у повсякденні відбите в мовно-естетичних предметних знаках — хліб по картках (*А там черга за хлібом по карточках: душ із півсотні, не менше*), хліб із жолудів і полови (*Хіба що хліба хоч трохи. Хай скуштувала б городського. Бо в Мажорихи вже другий рік з жолудів та полови. Важкий, як цеглина, а затвердне, то й у воді не розмочиш*), ляльки з ганчір'я (*Дочка взяла ганчір'яну ляльку, змайстровану матір'ю, з якою й спала, і їла, понесла до батька*), довідка замість паспорта (*Мажориха й полізла рукою за пазуху: по вузлик, у якому була зав'язана довідка*), шинель, куфайка, галіфе (*— Кухвайку. Еге ж ... Та ще якби вати якої доклали, то я уже якось вам віддячила; Ото ж моє галіхе!; В Оникія аж очі засяяли: — Бач, який я теж чоловік вигодний: з однієї шинелі та двом зодягачка!.*)

Війна вкарбована і в характерних фразеологічних висловах: *жінки так і налетіли на нього: уч який, командувати! На фронт іди покомандуй!; Завертайте корів, бо ви мов до Берліна доорати збиралися!*

Скрута воєнного лихоліття не знищує в характері Мажорихи почуття любові до всього живого — людини, тварини, рослини, землі. А. Дімаров докладно описує, наприклад, її ставлення до корови Лиски: *Мажориху аж пересмикнуло: ніколи худоби не лаяла. І свою Лиску до того привчила: тільки ласкою, тільки лагідним словом; Моя теж щось не дуже, — сказала Мажориха. Хоч ніколи не мала звичку ганити свою корівчину; Бігла й нічого не бачила: тільки Лиску, лишень її — свою годувальницю, свою зодягальницю.*

Одна із визначальних рис характеру Мажорихи — її байдужість до побутових умов, зокрема до одягу: *Одкрила Мажориха скриню, до якої майже й не заглядала ніколи, бо*

*й заглядати, власне, було ні до чого; Мажориха прибрана в нову, ще жодного разу не вдівану сорочку і од того здається мов чужою: відколи її пам'ятаю, ходила в поношеному. До війни було сутужно з одягом, у війну й питати нічого, а вже й потім, як люди потроху сп'ялися на ноги та захизувалися на свята в празниковому, одна лишень **Мажориха не вилазила з латаного, як з власної шкіри.***

Зовнішній портрет Мажорихи із характеризувально-оцінювальними епітетами описує оповідач-односелець: *Я бачу її худеньку, наперед нахилену постать, вічно націлену на якусь чергову роботу, її меткі, мов живчики, очі, які не пропустять нічого, її невеликі, але сильні і чіпкі руки з шкарубками долонями.*

З коротких реплік Мажорихи постає мовний портрет жінки, яка вкорінена у своє територіальне середовище з особливими середньонаддільнянськими діалектними рисами (— *Дак той, що з портфелем, все приказував..; — Та спасибі ж вам!.. Дай вам, боже, здоровля!.. Свою жінку, діток побачити! — не знає, як і дякувати Мажориха; — Ти тутка посидь, а я змотаюся досередини; — Таке, — аж зашарілася Мажориха. — То, мо', й роздіти?*), з характерними для усної розмовної мови частково адаптованими «міськими» словами (— *Та, Борисе, та чого ж ти сидиш?! — закричала вона із порога. — Та дзвони ж у милицію!; — А другий з портфелем, ще й у «очках»*).

Із таких мовно-естетичних знаків повсякденної сільської культури періоду війни та повоєнного лихоліття — маркерів речового та психологічного, людиноцентричного образу часу — й складається портрет сильної жінки-трудівниці, яка попри все зберігає бадьорість і переживає по-своєму радість від своїх клопотів. Нині слово *мажориха* має вже зовсім іншу конотацію, бо в усній мові позначає 'дружину багатого впливового чоловіка, яка поводить зверхньо, порушуючи норми поведінки в соціумі', воно сприймається як сленгізм. Натомість у повісті Анатолія Дімарова окреслено унікальний образок інших традицій терплячих людських взаємин.